DEDE KORKUT DESTANINDA EPİTETLER[1]

Prof. Dr. İlhan BAŞGÖZ[2]

Epitetler üzerinde yapılan çalışmaların hepsi manzum destanlar üzerinedir. Düz söz ile anlatılan veya düz yazı ile kayda geçmiş olan destanlardaki epitet üzerine yapılmış bir çalışma yoktur. Bunun için epitetler üzerinde geliştirilen teorileri, manzum olmayan, Dede Korkud gibi bir destanda denemek ilginç sonuçlar verebilir. Böyle bir çalışma, bir yandan, teorinin düz söz ile anlatılan destanlara uygulanıp uygulanamıyacağını gösterecek, bir yandan da şimdiye kadar yapılan çalışmalarda karanlıkta kalan bazı noktaların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bir arkadaşı, tanınmış Fransız mitoloji bilgini George Dumezil'den şöyle bir görüş nakleder. Dumezil demiş ki: "En önemli teori bile ancak yirmi beş yıl değerini korur. Yirmi beş yıldan daha fazla yaşayan teori pek azdır. Ama sağlam metotlarla ve gerekli notlamalarla derlenen metin her zaman değerini korur."

Büyük başarı kazanmış ve pek değerli araştırmacılarca uygulanmış bir teori bile, daha ortaya çıkar çıkmaz yapısındaki canlılık gereği, karşıt görüşlerin tohumlarını da içinde taşır. Millman Parry'nin epitetler için ileri sürdüğü teori de böyle oldu.

Parry, Homer destanlarındaki epitetleri inceleyerek şu sonuca varmıştı: "Epitetler bağlı oldukları isimleri uzatarak vezne uydururlar, bunun dışında o isimle başka bir ilişkileri yoktur. (Parry 1928) Epitetlere sadece veznin boşluğunu doldurmak gibi mekanik bir işlev tanıyan bu teoriye hemen karşı çıkanlar oldu. Bowra, 1930'da yazdığı kitapta epitetlerin bir kahramanı ötekinden ayırmaya da yaradıklarını ortaya koydu. (Bowra 1930).

William Whallon, Homer destanlarındaki epitetlerin, bağlı olduğu kahramanın karakterini doğru olarak belirttiğine dikkati çekti. (Whallon 1969). Gregory Nagy, bizim çalışmamız için önemli bir gözlemde bulundu. Ona göre "Epitet, niteliği isimle bağlantılı olan olayı, minicik bir biçim içinde anlatır. Epitet küçük bir kapsüle sıkıştırılmış epizottur." (Nagy 1976). Özellikle 1960'lardan sonra, Albert Lord'un sözlü formüller, (Söz Kalıpları Teorisi) ile birlikte epitet üzerindeki çalışmaların bibliyografyası büyük bir kitap olacak kadar büyüdü ve yayımlandı. (Forey 1985)

Bu kadar büyük ilgi çeken ve çok değişik işlevler yükletilen epitetlerin, bizim Dede Korkut hikâyelerindeki yeri, kullanılışı ve işlevi nedir? Çalışmamız bu konunun incelenmesine ayrılmıştır.

Bilindiği gibi Dede Korkut destanı, 15. yüzyılda, kimliğini bilmediğimiz birisi tarafından yazıya aktarılmış ve bize 2 yazma halinde gelmiştir. Bunlardan en tamamı Dresten yazmasıdır ki son olarak Orhan Şaik Gökyay tarafından yayımlanmıştır. (Gökyay 1973). Destan bize yazılı ulaştığı halde, sözlü anlatımın özelliklerini o kadar iyi korumuştur ki, yanılmadan, bunu yazıya aktaran insanın geleneği çok iyi bilen, bu destanı anlatmış bir ozan olduğunu söyleyebiliriz. Destan üçüncü kişinin ağzından, düz anlatım ile söyleniyor, ama yer yer dörtlükler halinde gelişmemiş, sağlam bir kafiye yapısına ulaşmamış şiirlerle, bu düz anlatım kesiliyor. Bu şiirleri, hikâyeyi anlatan ozanın, kopuz adlı bir müzik

aleti ile çalıp çağırdığını biliyoruz.

Dede Korkut destanı, kahramanları, şeyleri, Tanrı'yı, Peygamberi anarken, onların adına epitetler bağlıyor. Biz bunlardan yalnız insan kahramanlarına koşulan epitetler üzerinde duracağız.

Dede Korkut kitabında kullanılan epitetleri iki kümeye ayırabiliriz:

1. Kısa ve isme doğrudan bağlı epitetler. Bazı örnekler:

Kara Güne

Deli Dündar

Şir Şemseddin

At ağızlı Aruz.

2. Uzun, söz kalıpları halinde epitetler. Bir örnek

Hamid ilin Merdin kalesin depip yıkan, demir yaylı Kıpçak Melike kan kusturan, gelüben Kazanın kızın erlik ile alan, Oğuzun ak sakallu kocaları görende ol yigidi tahsinleyen, al mahmuzu şalvarlı, atı bahri hotozlu, Kara Güne oğlu Kara Budak.

Dede Korkut destanındaki, kadın erkek, Oğuz savaşçılarının hepsine, şu veya bu cinsten epitet koşulmuştur. Destandaki 71 karakterden, sadece ikisi, sıradan bir göçebe olan Kapak Kan'la, Ulak Kılbaş'ın isimleri epitetsiz veriliyor. Düşman soyluları ve savaşçıları da her zaman epitetlerle anılıyor, ama bu epitetlerin isme yüklediği anlam iyi değil, kötü. Uzun söz kalıpları halindeki epitetler, yiğitlikleri ile ün kazanmış Oğuz beylerine ayrılmıştır. Destan anlatıcısı, böyle uzun epitetleri sadece 10 kahraman için kullanmıştır. Bu açıkça gösteriyor ki, epitetin bir kahramanın adına sadece koşulması bile bir üstünlük ve değer işaretidir. Epitetler rastgele seçilmiyor. Epitetler, Dede Korkut kitabındaki kahramanları aşağıdaki niteliklerle tanıtmaktadır:

1. Renk:

a. Kara. Kara Budak, Kara Çekür, Kara Güne, Kara Tekür.

b. Sarı. Sarı Kulmaş, Soğan Sarı.

c. Konur. Konur Koca Sarı Çoban. Bu renk başka niteliklerle beraber kullanılıyor.

d. Ak. Ak Melik Çeşme. (Düşman beyi)

e. Boz. Genellikle at için kullanılan bu renk, Boz Oğlan'da olduğu gibi Bamsı Beğrek için de kullanılıyor.

2. İnsan Özellikleri:

a. Deli. Deli Dumrul, Deli Evren, Deli Dündar, Deli Karçar, Deli Budak.

b. Dölek. Dölek Evren

c. Alp. Alp Eren, Alp Rüstem.

d. Kanlı. Kan Turalı.

e. Güzeller Serveri. Güzeller serveri Selcen Hatun.

f. Namert. Namert Aruz,

g. Çal karakuş erdemli. Çal Karakuş erdemli Yigenek.

3. Mitsel Nitelikler:

a. Tülü kuşun yavrusu. Bayındır Han, Kazan Han.

b. Ejderhanın ağzından adam alan. Deli Evren.

c. Bıyığını ensesinde yedi defa düğen, (Düğümleyen) Kara Göne.

d. Altmış erkeç deresinden kürk eylese topuğunu örtmeyen, Aruz Koca

e. Altı ögeç derisinden külah etse kulaklarını örtmeyen Aruz Koca.

f. Acığı tutanda bıyığından kan boşanan Büğdüz Emen.

g. Acığı tutanda kara taşı kül eyleyen Kara Göne.

h. Kırk cübbe bürünen Alp Eren.

4. Fizik Özellikler:

a. At yağızlı Aruz Koca.

b. Ağ alınlı Bayındır Han.

c. Uzun baldırları ince Aruz Koca.

d. Kolu budu hezence (bunun Gökyay'ın hıranca okuması doğru değildir. Dedem Korkudun Kitabı, s.222,). Aruz Koca

e. Bıyığı kanlı Büğdüz Emen.

5. Hayvan Adları:

a. Şir (aslan) Şemseddin.

b. Karaçuğun kaplanı Bayındır Han, Kazan Han.

c. Ejderha (Evren) Karaçuk Çoban, Dumrul, Kara Göne.

d. Amıt soyunun aslanı. Bayındır Han.

6. Akrabalık İlişkileri:

a. Ogul. Kazan oğlu Uruz,

b. Güveyi. Bayındır Han'ın güvegisi Salur Kazan.

c. Eş (Hatun) Kazan Bey'in hatunu Burla Hatun, Kan Turalı'nın hatunu Selcen Hatun.

d. Dayı. Kazan Bey'in dayısı Aruz Koca.

e. Kardaş. Kazan Bey'in karındaşı Kara Göne.

f. Torun. Aruz Koca'nın torunu Kıyan Selçuk.

g. Baba. Han Uruz'un babası Salur Kazan.

h. Emmi. Kara Budak'ın emmisi Salur Kazan.

7. Yaş:

a. Kocalık. Aruz Koca, Kazılık Koca.

8. Boy (kabile) Adı:

a. Büğdüz. Bin Büğdüz başları Emen.

b. Kıpçak. Kıpçak Melik.

9. Mal, Mülk ve Zenginlik:

a. Ağ ban evin sahibi. Bayındır Han, Salur Kazan.

b. Tavla tavla şahbaz atlı. Bayındır Han, Salur Kazan.

c. Ak sancaklı. Bayındır Han, Salur Kazan.

d. Boz aygırlı. Bamsı Beyrek.

e. Konur atlı. Salur Kazan.

f. Bol karavaşlı. Bayındır Han.

g. Yaykandığında yağ dökülen. Salur Kazan.

h. Bin ipek haliçeli. Han Bayındır.

10. Mevki, Sosyal Statü:

a. Hanlar Hanı. Han Bayındır.

b. Han.

c. Beyler Beyi.

d. Big (Bey).

e. Bin Büğdüz başları.

f. Bin kavim başları.

g. Bin yiğidin başı.

11. Meslek:

a. Danışman. müşavir.

b. Okçu. Ense Kocanın oğlu.

b. Vezir. Bayındır Hanın veziri Kazılık Koca.

12. Saygınlık, Nüfuz.

a. Beze miskin umudu. Bayındır Han, Salur Kazan.

b. Kalın Oğuzun imrencesi. Han Beyrek.

c. Kalmış yiğit arkası. Salur Kazan, Bayındır Han,

d. Türkistan'ın direği. Salur Kazan.

e. Oğuzun ak sakallarınca beğenilen. Kara Göne.

f. Yedi kızın umudu. Bamsı Beyrek.

13. Giyim Kuşam:

a. Al mahmuzi şalvarlı. Kara Budak.

b. Demir donlu. Mamak.

c. Kur kurma kuşaklı. Yigenek.

d. Sarı donlu. Selcen Hatun.

e. Saçı ardına örülü, göğsü kızıl düğmeli. Kâfir kızları.

14. Adet, Gelenek:

a. Kulağı küpeli. Bamsı Beyrek ve Oğuz beyleri.

b. Yüzü nikablı. Bamsı Beyrek.

c. Beşiğinin yapuğı kara buğa derisinden. Kara Göne.

15. Dine Değinenler:

a. Varıp Peygamberin yüzünü gören. Büğdüz Emen.

b. Peygamberin sahabesi olan. Büğdüz Emen.

16. Destan Eylemi, Yiğitlik Eylemi:

a. Elli yedi kalanın kilidini alan. Alp Eren.

b. Parasarın Bayburt hisarından uçan. Bamsı Beyrek.

c. Kafirlere kan kusturan. Şir Şemsettin, Kara Budak, Alp Eren.

d. Er böğürten. Deli Dündar.

e. Üç kere düşman görmese kan ağlayan. Rüstem.

f. Destursuzca Bayındır Hanın yağısın basan. Şir Şemseddin.

g. Yerin bir ucundan bir ucuna yetem diyen. Soğan Sarı.

h. Kafirleri ardına bırakıp horlayan. Alp Eren.

i. Aygır Gözler suyunda at yüzdüren. Alp Eren.

j. Kayın oku koşa burçta eğlenmeyen. İlalmış.

k. Atının yelesi üzerinde kar durduran. Şir Şemseddin.

l. Kafir kızlarını çalıp, bir bir koçan, dudağından öpen. Alp Eren.

m. Kazan gibi pehlivanı üç kere atından yıkan. Deli Dündar.

n. Kalın Oğuz beyerini bir bir atından yıkıcı. Yigenek.

o. Kazan Hana keşiş diyen . Yigenek.

ö. Yiğitlik ile Kazan Hanın kızını alan. Kara Göne.

p. Öz adını horlayıp ilden çıkan. Dülek Evren. (Dölek Vuran?)

r. İki kardeş bebeğin öldürüp zelil gezen. Alp Rüstem.

s. Düşmanın aslan, boğa ve erkek devesini Öldüren. Kan Turalı.

17. Doğum Yeri:

Kara Dere ağzında Allah'ın armağanı olarak doğan. Kara Göne.

Epitet, Birey ve Toplum.

Dede Korkut Kitabı Oğuz göçebelerinin hayatını, özellikle, yerleşik düzene geçmiş çeşitli uluslarla kahramanca savaşlarını anlatır. Kökenleri 7'inci yüzyıla kadar çıkan Oğuzlar, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarının kurucularıdır. Ama, destanda anlatılan Oğuzlar, ne tarih içinde belli bir zamana, ne de coğrafyada hudutları kesinlikle çizilebilen bir yere bağlanabilir. Dede Korkut Kitabı'ndaki Oğuz coğrafyası Sir-i Derya'dan Hazar Denizi'ne ve Doğu Anadolu'ya kadar geniş bir bölgeyi içine alır. Pek belirli olmayan tarih dilimi ise 9'uncu yüzyıldan 15'inci yüzyıla kadar uzayan bir dilimdir. Tarih ve coğrafya dilimi böyle kesinlikten uzak olduğu halde, destanda bize verilen sosyal yapının, insan ilişkilerinin ve zengin etnografya malzemesinin gerçekliğine güvenebiliriz. Oğuzlar üzerinde yapılan tarih ve antropoloji çalışmaları bunu açıkça gös-

termiştir. Epiteti doğru anlamak için, bu temel bilginin güvenilirliği önemlidir.

Dede Korkut destanında Oğuz federasyonu, İç Oğuzlar, Dış Oğuzlar diye ikiye ayrılmaktadır. Bu iki boy da, mitsel bir kökenden (Tülü kuşun yavrusu) geldiğine inanılan Bayındır Han tarafından yönetilmektedir. Oğuz federasyonunun tümü, kendilerini Hanlar Hanı Bayındır Han'ın töresel akrabası saymaktadır. Bu mitsel Hanlar Hanı'nın yanında önemli bir han daha var: Kazan Han. Öyle görülüyor ki, gerçek idârede söz Kazan han'ındır. Destan Kazan Han'la, Han Bayındır arasında görev ve nitelikler bakımından ayırım yapmıyor; ikisini de benzer epitetlerle tarif ediyor.

Oğuz göçebe toplumunun sağlam ve kesin kurallarla belirtilmiş, tesadüfe ve kararsızlıklara yer bırakmayan bir sosyal yapısı vardır. Oya gibi, ayrıntılarla işlenmiş bu sosyal ve kişisel ilişkilerin merkezinde, Hanlar hanı bulunur. Bu Han, otoritenin, siyasal ve askerî birliğin ve sosyal organizasyonun odak noktasıdır. Onun çadırı, bu merkezî otoritenin yeridir. Bu çadırda beylerin oturma düzeni, Oğuz toplumunun yapısını yansıtır. Oğuz beyleri, sosyal konumlarına, sosyal ilişkilerine ve savaştaki kahramanlıklarına göre belli bir sıra gözeterek bu çadırda oturabilirler. Onlar, bu sıraya göre Hanlar Hanı'nın ağban çadırına girer, kendilerine ayrılmış yerlere otururlar. Çadırın ortası, yâni en değerli yeri, Hanlar Hanı'na ayrılmıştır. Onun sağına kendi soyundan gelen, kan akrabaları (Sağ Beyler) oturur. Bunların en seçkinleri, Salur Kazan'ın oğlu Uruz, erkek kardeşi Kara Göne, Kara Göne'nin oğlu Kara Budak'tır. Bu beyler Salur Kazan'ın kendi boyu olan İç Oğuz'un üyeleridir. Bu beylerin oturma sıraları da, yaşlarına ve Hanlar Hanı ile akrabalıklarına göre derecelenmiştir. Baba Salur Kazan'ın tam yanına oğlu Uruz oturur; Uruz'un yanına, Hanlar Hanı'nın kardeşi Kara Göne, onun yanına da kendi oğlu Kara Budak oturur. Salur Kazanın sağı kadar saygın sol yanı, evlilikle kurulan akrabalıklara ayrılmıştır. Sol yanda oturanların başında Salur Kazan'ın dayısı Aruz Koca vardır. Aruz Koca'nın sol yanında iki oğlu, Basat ve Kıyan Selçuk oturur; Kıyan Selçuk'un yanında oğlu Deli Dündar yer alır. Evlilikle kurulan bu akrabalara Sol Beyler denir. salur Kazan'ın arkasında Has Beyler oturmaktadır. Çadır kapısının kenarları en değersiz yerlerdir. Buralar Hanlar Hanı ile akraba olmayan idarecilere ayrılmıştır.[3] Oğuz beylerine gösterilen saygı, onların Han'la akrabalık derecelerine, servetlerine, yaşlarına, işlevlerine ve özellikle savaştaki başarılarına göre dikkatle sıralanır. Beylerin çocuğunun olup olmaması ve çocugun erkek veya kız olması bile ona gösterilen saygıyı azaltıp çoğaltabilir. Hanlar Hanı bir gün şu emri verir: *"Oğlu olanı ağ otağa, kızı olanı kızıl otağa konduran, kimin ki oğlu kızı yok kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşen, kara koyun yahnısından önüne getirin. Yer ise yesin, yemez ise koysun gitsin. Onu Tanra Ta'ala kargayıptır, biz dahi kargaruz." "Gökyay 1973:4).* Bir insanın toplumadaki yeri, onun insan ilişkilerinde nasıl davranması gerektiğini de belirlemektedir. Bu nedenle, avlanma, şölen, düğün ve kavga gibi birlikte görülen işlerde, beyler kendilerinden beklenen sosyal davranışı gösterirler. Söz gelimi, destanda Oğuz beylerinin adları, savaş meydanına girerken, teker teker, önemlerine göre dizilerek söylenir. Destan anlatıcısı ozan, ilkin, Sağ Beylerin en yaşlısı Kara Göne'nin adını söyler. Daha sonra toplumda kendilerine ayrılan yerin değerine göre, öteki beylerin adı sıralanır. Kara Göne'nin ardından Deli Dündar, Kara Budak, yani Sağ Beyler gelir; bunları Sol Beyler izler. Bu düzenleme yaslarda ve ağıtlarda da görülür. Bamsı Beyrek'in ölüm haberini alınca, ilk defa Hanlar Hanı elini yüzüne vurup ağlar. Ondan sonra Han'ın kardeşi Kara Göne ağlar, ondan sonra da Kara Göne'nin oğlu Kara Budak ağlayanlar

sırasına katılır. Destanda bir ailenin üyeleri de, aile içindeki sosyal statülerine göre davranırlar. Bamsı Beyrek'in ölümü üzerine ilk yas tutan Beyrek'in babasıdır, daha sonra annesinin adı verilir ve yedi kız kardeş anadan sonra anılır, en sonda ise aile dışında kalan insanlardan ve Beyrek'in arkadaşlarından sözedilir. Destan anlatıcının toplumun yapısını ve insan ilişkilerini bu kadar dikkatle anlatımda koruması, uzun zamandır folklor çalışmalarında tartışılan, "folklor sosyal yapıyı yansıtır mı, yansıtmaz mı?" tartışmasına da açık bir cevap önerir.

Bu sosyal sıralamada bir Oğuz beyine verilen yer, kolayca değiştirilemez. Ancak, kılıcı ile büyük başarı kazanan veya sofrasında aç doyurup yoksul giydiren kahraman bu düzendeki yerinden daha yukarıya çıkabilir. Bir gün Eğrek, Han'ın çadırında hak etmediği bir yere oturur. Sağ Beyler'den biri olan Ters Uzamış hemen alınır: "Mere Uşun Koca oğlu! Bu oturan beylerin her biri oturduğu yeri kılıcı ile alıptır, mere sen baş mı kesdin, kan mı döktün, aç mı doyurdun, yalıncak mı donattın?" dedi. (Gökay, 1973: 125). Salur Kazan'ın çadırının yağmalanması gibi bir töresel yağmada bile, beylerin ve boyların sosyal konumlarına önem verilmesi gerekir. Yoksa, beyler arasında kavga çıkar. Bu töresel yağmaya hem İç Oğuz beylerinin hem Dış Oğuz beylerinin davet edilmesi töre idi. Bir seferinde bu tören, Dış Oğuz beyleri davet edilmeden yapıldı. Dış Oğuz beyleri bunu öğrenince Kazan Bey'e düşman olurlar: " *Aruz, Emen ve öteki Dış Oğuz beyleri bunu işittiler, dediler ki, bak bak şimdiye değin Kazanın evini bile yağma eder idik. Şimdi niçin bile olmayız dediler. İttifak, bütün Dış Oğuz beyleri Kazana gelmediler, düşmanlık eylediler*." Bu karşı gelme destandaki en son hikâyenin konusudur.

Şurası dikkate değer ki, göçebe toplumundaki, sıkıca örgütlenmiş sosyal tabakalaşmayı aşabilmesi, ona karşı gelebilmesi için bireyin elinde tek bir araç vardır: Kılıcı ile büyük bir başarı kazanması. Bu bakımdan başarılı olan bir kahraman, sosyal sıralanmanın merdivenlerini tırmanıp, en yukarılara ulaşabilir. Kahramanlık başarası bireyin ilerlemesindeki engelleri ortadan kaldırabilen önemli bir insanî niteliktir. Kahramanın sosyal sıralanmayı bozan davranışları, toplum düzenini korumaya yönelik olduğu için kabul edilir. Kahraman, böylece, göçebe toplumundaki kurulu düzeninin beklentilerini ve göçebe federasyonunun bütün üyelerinin ortak isteklerini ve çıkarlarını sembolize eder. Destan kahramanının davranışı, kendi kişisel çıkarını hiçbir zaman düşünmeyen, kendini tümden topluma adayan bir davranış olacaktır. Bunun için kahramanın destandaki savaşı toplumu tehdit eden, kabile aristokrasisinin varlığı için tehlike olan olaylara yönelmiştir. Bunlar dış güçlerden veya olağanüstü kuvvetlerden gelen tehditlerdir. Destanın kahramanı, diyelim, bir güzeli elde etmek gibi, kişisel bir hedef peşinde koşmaya başlayınca, ki Bamsı Beyrek hikâyesinin konusu budur, kahramanlık destanı aşk hikâyesine doğru değişmeye başlar. Bamsı Beyrek, bu bakımdan destandan hikâyeye geçiş süresinin türüdür.

Dede Korkut Destanı bize, kahramanca bir başarının ve beylerin sosyal konumunu nasıl iyiye doğru değiştirdiğini gösteren örnekler verir? Deli, yakışıklı ve büyük savaşçı Eğrek, ne vakit Han'ın çadırına girse, bütün beyleri geçer ve gider Han'ın sağındaki baş köşeye oturur. Çünkü, bu yeri kılıcıyla kazanmıştır. Beğil'in oğlu Emren, bir savaştan zaferle döndüğünde, Hanlar Hanı, onu yanına çağırır ve kardeşinin yerinden daha üstün sayılan bir yere, oğlu Uruz'un sağına oturur. İstanbul'dan gelen tüccarları, Bamsı Beyrek, savaşıp kâfirlerin elinden kurtarmıştır. Tüccarlar, Han'ın çadırına girince, ilkin Han'ın elini öpeceklerine, orada gördükleri oğul Bamsı Beyrek'in elini öperler. bu kabul edilemez bir davranıştır. Bunun üzerine

Han baba kızar ve der ki: "*Mere kavat oğlu kavatlar, ata durur iken oğulun elini mi öperler? Mere menim oğlum baş mı kesti, kan mı döktü?*" (Gökyay, 1973: 34) Bamsı Beyrek gerçekten baş kesmiş, kan dökmüştür. Bu başarısı, tüccarların gözünde onu babasından üstün bir yere çıkarmıştır. Bunun için tüccarların yersiz davranışı affedilir.

Destanda görülen bu sosyal sıralamada kahramanın yeri, tarih gerçeklerine uymaktadır, sadece bir edebiyat hayallemesi değildir.

Türk tarihindeki hanlardan bir kısmı, pek mütevazi bir sosyal kökenden geldikleri halde, kahramanlıkları ile yükselmiş ve başa geçmiş kişilerdir.

Dede Korkut Kitabı'nda kahramanın adına bağlanan epitetler, onun göçebe toplumu içindeki yerini, göçebelerin kahramanlık anlayışlarını, kahramanın kişisel özelliklerini ve başarılarını yansıtır. Bu bağlamda, incelediğimiz ipetetler şunları belirtir:

a. Göçebe toplumu içinde kahramanın sosyal konumunu, aile ilişkilerini, aşireti, mesleğini. (Makaledeki kümelemede 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17 numaralı ipetet gurupları.)

b. Kahramanın davraşıları ve fizik özelliklerini. (1, 2, 4, 5, 7, 13, 14.)

c. Kahramının yiğitlik eylemlerini ve başarılarını. (16)

Epitetin bu niteliklere uluslararası epitet çalışmalarında sanıldığından daha fazla toplumla ilişkili olduğunu; hiçbir zaman rastgele seçilmediğini göstermektedir.

Burada akla şöyle bir soru gelmektedir. Acaba Dede Korkut'taki epitetlerin, Parry'nin ileri sürdüğü gibi, biçimsel bir görevi hiç mi yoktur? Yani onların metinde estetik yapıyı düzenlemek veya bir ilkel vezin boşluğunu doldurmak işlevleri olamaz mı? Dede Korkut destanı çoğunlukla düz yazı ile kaleme alınmıştır. Vezin onda baskın bir rol oynamaz. Bunun için Millman Parry'nin geliştirdiği mekanik bir isim- epitet ilişkisini onda aramak yersiz görünmektedir. Ama, bu destan hikâyelerinin arasına biçim bakımından daha oturmamış şiir parçalarının serpiştirildiğini akılda tutmak gerekir. Bu parçaların belirli bir dörtlük yapısı, yerleşmiş bir kafiye düzeni yoktur, ama bu kısımların eşit sayıda hecelerden, (genellikle dört heceli), iç kafiyelerden, alliterasyonlardan ve paralelliklerden oluşan biçimsel bir yapısı vardır. Destanın bu bölümlerinde epitetlerin bir estetik işlevi olduğu görülüyor. Örneğin, çadır demek olan iki heceli '*sayvan*", sık sık gene iki heceli bir sıfat olan "*ala*" epiteti ile nitelendirilmektedir. Böylece, dört heceli ve veznin temelini teşkil eden biçimsel bir yapı oluşuyor. Bu dört heceli biçimsel yapıyı Dede Korkut hikâyelerinde sık sık buluruz:

Kam Gan oğlu (4 heceli) + Han Bayındır (dört heceli) + yirinden durmuş idi (4+2 heceli) + kara yerin (dört heceli) + üzerine (dört heceli) + ağ ban evin (4 heceli) + dikmiş idi (4 heceli) + ala sayvan (4 heceli) + gök yüzüne (4 heceli) + aşanmış idi. (5 heceli).

Ama eğer epitet tek heceli ise o vakit nitelenen isim (-li) ekini alarak üç heceli oluyor, böylece dört heceli yapı korunuyor. Şu örneklerde olduğu gibi:

Şahbaz atlu (4 heceli) + *bol çavuşlu* (4 heceli) + *bol nimetlü* (4 heceli) + *ağ ban evlü* (4 heceli) *gök sayvanlu* C4 heceli). Bu biçimsel yapı içinde isim iki heceli ise, atlu, evlü gibi, sıfat da iki hecelidir. Ama kelime çavuşlu, nimetlü, sayvanlu gibi üç heceli ise, epitet dört heceli elemanların yapısal birliğini sağlamak için, gök veya bol gibi tek heceli bir kelime ile yer değiştiriyor. Bu değişimde, biçimsel yapıyı korumak isteğinin dışında bir neden göremiyoruz. Bu örneklere bakarak diyebiliriz ki, Dede Korkut destanının şiirli yerlerinde epitetlerle bağlı oldukları isimler arasında biçimsel bir ilişki de yok değildir. Bunun dışında kalan yerlerde epitetin başka işlevleri de

vardır, oralarda biçimsel yapı değişebilir, ama epitet olduğu gibi kalır.

O vakit, belli bir epitet, neden her zaman belli bir kahramanın adına bağlanmaktadır?

Dede Korkut Kitabı'ndaki üç örneğin dışında kalan bütün epitetler, niçin seçilmiş olurlarsa olsunlar, kesinlikle tek bir karaktere bağlanmışlardır. Aruz Koca her zaman *at ağuzlu*, Selcen hatun *sarı donlu*, Bamsı Beyrek yüzü nikablu veya *boz aygırlı*, Emen *bin Büğdüz başları*, Ense Koca oğlu *Okçu* epitetine bağlanmıştır. Hangi hikâyede söylenirse söylensin, kahramanın adına başka bir epitet koşulmuyor. Whalon'un (1969) sorduğu soruyu burada biz de sorabiliriz: Acaba bu epitetler kahramanın gerçek karakterini mi yansıtıyor? Dede Korkut Kitabı'nda bu soruya kesin cevap verecek açıklamalar var. Dede Korkut hikâyelerinin bazılarında bu kahramanlara neden bu epitetlerin verildiği izah edilmektedir. Söz gelimi, Kan Turalı hikâyesi bize Selcen Hatun'a niçin sarı donlu dendiğini izah etmektedir. "*Meğer kız meydanda bir köşk yaptırmış idi, cemi yanında olan kızlar al giymişler idi, kendi sarı giymiş idi.*" Hikâye, Bamsı Beyrek avladığı geyiği, beşik kerme yavuklusu Banu Çiçeğe armağan olarak verince, Banu Çiçek sorar "*Mere kızlar bu yiğit ne yiğittir*? Kızlar "*Vallahi sultanım, bu yiğit yüzü nikablu yahşi yiğittir, bey oğlu bey imiş dediler.*" (Gökyay. 1873: 35) Kan Turalı hikâyesinde de şu bilgi veriliyor:" *Oğuzda dört yiğit nikab ile gezerdi: Biri Kan Turalı, biri Kara Çekür, ve oğlu Kırk Kınuk ve Boz atlı Beyrek.*" (Gökyay 1973:87). Kitapta, Dumrul'un adına neden *deli* epitetinin bağlanmış olduğu da şöyle açıklanıyor: "*Meğer hanım, Oğuzda Duha Koca oğlu Deli Dumrul derler idi, bir er var idi. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmış idi. Geçeninden otuz üç akça alur idi, geçmeyeninden döğe döğe kırk akça alır idi.* (Gökyay, 1973:75).

Epitetin, kahramanın kişiliği için doğru olduğunu gösteren başka örnekler de verilebilir. Ama bu kadarı bize yeterlidir. Hikâye anlatan ozanın kahramanlara yakıştırdığı epitetler o kahramanın hikâyedeki gerçek niteliğini, bize doğru olarak yansıtmaktadır. Bu nedenle, belli bir karakter çizgisini belirten epitet bu nitliğe sahip olmayan kahraman için kullanılmaktadır. Dede Korkut Kitabı'ndaki uzun klişeler biçimindeki epitetler, kahraman - epizot ilişkisi bakımından biraz değişiktir. Bunlarda ya bir sözçük ya da bir cümlecik kakarteri belirler, geri kalan kısımlar, kahramının başarılarını içine alan hikâyeyi özetler. Bunlarda bir çeşit kişiye yakışan, onun adından başkasına bağlanmayan epitetler ama, kahramanı olaylar içinde, yahut başardığı olayların nitelikleri ile bize anlatır. Bu bakımdan, diyebilirim ki bu uzun epitetlerde, kahramanın eylemleri ile epitetler arasındaki sıkı ilişkiyi belirtmek daha kolaydır. Dede Korkut Kitabı'nın üçüncü hikâyesi, Bamsı Beyrek'in başından geçen olayları anlatır. Yalnız bu hikâyede değil, başka hikâyelerin sonunda da Oğuz beyleri savaşa girerken Beyrek'in adı uzun bir epitet bağlanarak söylenir. bu durum, epitet-epizot ilişkilerini incelemek için bize pek güzel bir fırsat sunmaktadır.

Dede Korkut Kitabı'nın çeşitli hikâyelerinde Bası Beyrek adı şu epitetlere bağlı olarak verilmektedir:

1. *Boz aygurlu Beyrek* (2, 4, 9, 11 inci hikâyeler)

2. *Bay Büre Han oğlu Bamsı Beyrek* (2. ve 4. hikâyeler)

3. *Yüzü nikablu Bamsı Beyrek* (3. hikâye).

Bamsı Beyrekin uzatılmış klişe epiteti ise şudur:

Parasarın Bayburd Hisarından parlayıp uçan, ap alaca gerdeğine karşı gelen, Kalın Oğuz imrencesi, yedi kızın umudu, Kazan Beyin ınagı, Boz aygırlı Bamsı Beyrek (2.4. hikâye)

Bamsı Beyrek hikâyesinin epizotları

ise şöyle özetlenebilir:

1. Salur Kazanın beylerinden ikisinin, Pay Püre ile Pay Piçen'in çocukları yoktur. Kalın Oğuz beyleri bunların çocukları olması için dua ederler.

2. Pay Püre'nin oğlu ve Pay Piçen'in kızı olur, beşik kertmesi nişanlanırlar.

3. Pay Püre, tüccarlarını İstanbul'a göndererek oğluna hediyeler ısmarlar. Boz Aygır da bu hediyeler arasında İstanbul'dan gelir.

4. Tüccarları İstanbul'dan dönerken kâfirler esir alırlar. Beyrek onlarla savaşarak tüccarları kurtarır. Bu kahramınlık yüzünden ve Boz Aygıra sahip olduğu için, Dede Korkut oğlana Boz Aygırlı Bamsı Beyrek adını kor.

5. Beyrek evlenecektir, kâfirler, düğünden bir gün evvel Bamsı Beyrek'i ve kırk yoldaşını esir alırlar.

6. Beyrek Parasar'ın Bayburt kalesinde zindana atılır ve orada 16 yıl yatar.

7. Beyrek, kendine âşık olan kale kumandanının kızının yardımı ile, kale duvarından inerek zindandan kurtulur, yurduna döner. Başkası ile evlenecek olan sevgilisi, Banu Çiçek'in düğününe varır.

8. Yeni damat Yalançı oğlu Yaltacık ile giriştiği ok atma yarışmasını kazanır; kim olduğu bilinir, yedi kız kardeşine kavuşur ve evlenir.

Bu özet epitetlerle olayların yâni hikâye epizotların niçin birleştiğini açıkça belirtmektedir. Hikâyede Bamsı Beyrek'in yedi kız kardeşi vardı, epitet Beyrek'i yedi kızın umudu olarak tanımlar. Bamsı Beyrek'e Boz Aygır İstanbul'dan hediye gelmiştir. Bunun için Boz Aygırlı Beyrek olarak tanıtılır "Parasarın Bayburt Hisarından uçan" diye özetler. Obasına gelirken Beyrek nişanlısının düğün çadırına karşı gelir, epitet bunu "ap alaca gerdeğine karşı gelen" diye ifade eder. Beyrek yüzüne peçe takar, bunun için "yüzü nikablu" diye anılır.

Bamsu Beyrek'in uzatılmış epiteti, birkaç cümleye sıkıştırılmış bir şekilde hikâyesinin anlatılmasından başka bir şey değildir. Bir kapsül içine sıkıştırılmış, minicik Beyrek hikâyesi. Epitet, kahramanın adı ile temel hikâye epizotları arasındaki değişmeyen birlikteliğin anlatılmasıdır. Bunun için diyebiliriz ki epitet hikâyenin özetidir. Epik hikâyenin kolayca hatırlanmasını, akılda tutulmasını sağlar.

Bu epitet-epizot birlikteliği, Dede Korkut'ta o kadar sağlam ki, epitetlerde verilen bilgiye dayanarak, Dede Korkut hikâyesinden bazılarının kaybolmuş olduğu ileri sürülebilir. Dede Korkut Kitabı'nda Bey Yigenek'in epiteti şöyledir: "*Çaya baksa çalımlı, çal karakuş erdemli, kurkurma kuşaklı, kulağı altın küpeli, kalın Oğuz beylerini bir bir atından yıkıcı Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek.*" Yigenek'in kalın Oğuz beylerini birer birer altından yıktığını anlatan bir hikâye elimizde yok, ama epitete bakarak böyle bir hikâyenin Oğuzlar arasında yaşamış ve tanınmış olduğunu söyleyebiliriz. Buna benzer bir epizot Alp Rüstem'in iki kardeşinin bebeğini öldürüp zelil gezdiğini anlatan bir hikâye de bilinmiyor. Yazıcı oğlu Ali'nin *Tevârih-i Âl Osman* adlı kitabında bir Oğuznâme özeti var. Bu Oğuznâme'de beylerin sadece epitetleri kaydedilmiş, ancak Onlara bağlı olan hikayeler yoktur. Bu epitetlerle, Dede Korkut Kitabındandaki epitetler arasında büyük benzerlikler olduğu gibi bazı farklılıklar da vardır. Oğuznâme'de Bamsı Beyrek'in epiteti şöyledir: "Ban hisarından parlayıp uçan, 6 batman som demiri ayağında kıran, apul apul yürüyende boğa yiyen, zıvıl zıvıl zıvlayanda yılan yiyen, 16 yıl Bayburt Hisarında tutsaklık çeken, Baldırı Uzun Baldırşadan hakkın alan, yüce yerden alçak yere göz gözeden Pay Püre oğlu Bey Baru." (Gökyay 1973 DLXXIX) "Bu epitete bakarak diyebiliriz ki, artık Bamsı Beyrek hikâyesinin yeni bir çeşitlemesi ile karşı karşıyayız, bu çeşitlemede Dede Korkut

Kitabı'nda bulunmayan yeni motifler ve epizodlar vardır. Dede Korkut kitabında Bamsı Beyrek'in 6 batman som demiri kırdığını, boğa ve yılan yediğini, Baldırı Uzun Baldırşa'dan hakkını aldığına işaret eden hiçbir bilgi yoktur.

Millî Folklor dirgisinin 36'ıncı sayısında Zirmunski'den çevrilen bir araştırma var. *Dede Korkut Kitabı'na Girmeyen Hikâyeler* adlı bu çeviri, aynı yaklaşımı kullanarak kaybolan başka hikâyelerin olabileceğini gösteriyor. Ama, Rusça'dan yapılan çevirik aynağın epitetler olduğunu açıkça belirtmediği için yaklaşım iyi anlaşılmıyor. Ancak, bu yaklaşım, yukarıda belirttiğimiz epitet - epizot ilişkisi nedeniyle, doğru bir yaklaşımdır. Kısa cümleler halindeki epitetler, hikâyelerden daha az değişiyorlar ve geleneksel hikâye eylemlerini, hikâyenin kendisinden daha fazla koruyorlar.

Kahramanın uzatılmış bir epitetle nitelendirilmesini yalnız Dede Korkut destanında değil, Asya Türklerinin başka destanlarında da buluyoruz. Hatto, Manas destanı üzerindeki çalışmasında, Manas'ın uzatılmış epitetinin destanda anlatılan epizotlarla çok yakın benzerlikler gösterdiğini bildiriyor: Manas'ın epiteti şudur:

"Anadan doğanda sağ elinde koyun ciğeri kadar bir kan parçası tutan, göz kapakları yüksek, kaşları düşük olan, gözü kanlı, çehresi boz, kanlı doğan Er Manas."

Hatto'ya göre bu epitet Manas'ın destanındaki kişiliğine uymaktadır. Burdan yola çıkarak Hatto, bu epitet - epizot beraberliğinin kültürler arası destan çalışmalarına uygulanmasını öneriyor; diyor ki "Burda elimize bir fırsat geçmişe benziyor; bu fırsat, geleneksel epitetin bize kadar gelen veya yeniden düzeltilen eski Yunan kahramanlık hikâyelerindeki epizotlara veya hiç olmazsa uzun destan parçalarına uyup uymadığını ortaya koymak fırsatıdır." (Hatto, 1967) Küçük bir Altay kabilesinin Altın Han adlı destanı, bize epitet - epizot bağlantısının başka bir örneğini vermektedir. Altın Han'a bağlanan şu uzun epitet onun destanda anlatılan hayatını özetlemektedir:

Uzak ülkelerde yaşayan, uzak yerlerin suyundan içen, Akpınarın kaynağındaki, Akdenizin kıyısındaki gök aygırlı Altın Han. (Cohn, 1946) Dede Korkut Kitabı'ndaki epitetlerin yapısı, ismi nitelendirme yolları ve toplumla, kişinin konumu ile ilgileri Osmanlı tarihinde seçkinlerin isimlerine bağlanan epitetlerle büyük bir benzerlik içindedir. Yukarıda belirtilen 17 epitet kümesinden iki tanesi, yâni mitsel nitelikleri belirten epitetlerle, mal mülk, zenginlik belirten epitetler çıkarılırsa, geride kalanların hepsi Osmanlı adlarında bulunmaktadır. Aşağıya aldığımız Osmanlı adlarının yanında Dede Korkut'taki epitetlerin küme numarası da verilmiştir. Bu adlar Mehmet Süreyya'nın *Sicilli Osmanisi* ile *Aşık Paşazade Tarihi*'nden alınmıştır.

1. Sarı Mehmet, Boz oğlan İbrahim.

2. Deli İbrahim Paşa.

3. Mitsel nitelemeler.

4. Şişman İbrahim Ağa.

5. Şir (aslan) İbrahim Efendi.

6. Damat İbrahim Paşa, Enişte Ali Bey.

7. Ece (Yaşlı) Yakup, Genç Ali Paşa.

8. Macar Ali Ağa.

9. Bu kümede de ad yok.

10. Beylerbeyi Mehmet Bey. Beyler Hocası Ahmet.

11. Baltacı Mehmet. Ispanakçı Fazıl Bey.

12. Uğurlu Mehmet Bey.

13. Sarıklı Mehmet Bey.

14. Küpeli Muhyeddin, Peçelizade Hasan. (Ne kadar Oğuz beylerinin âdetine benziyor)

15. Sofu Mukbil.

16. Zincirkıran Ali Bey, Fatih Sultan

Mehmet.

17. Nevşehirli İbrahim, Tepedelenli Ali Paşa.

Bu nitelemelerden başka Osmanlı Sultanlarının adlarına da, tarih kitaplarında uzun epitetler bağlandığı görülmektedir. Sultan Murad'ın epiteti şöyle:

Şehinşah-ı âzam, Sultan-ı muazzam, Kutb-ı dâire-yi zaman, iftihar-ı Âl Osman, Gâzi Murad Han. (Neşri, Cihannüma, c.1.s.291)

İsim nitelendirmelerinde görülen Destan'la, toplum arasındaki bu ilişki önemli bir soruyu ortaya çıkarıyor. Bu beraberliğin kaynağı nedir? Osmanlılardaki ad verme ve lâkap takma geleneği acaba destan edebiyatından mı alınmıştır? Yahut her iki gelenek daha eski bir kaynaktan mı inmektedir? Sınırlı bir gözlem, her iki geleneğin de daha eski, Türk ad verme ve lâkap takma geleneğinden indiğini göstermektedir. 7'inci yüzyıla kadar çıkan bazı kaynaklar, Türklerin tanrıları, Şaman ruhlarına, ilk Müslümanlık zamanında da peygamberlerin ve din ulularının adlarına epitetler bağladıklarını ve onların kişi olarak önemini, toplum içindeki değerlerini ve din bakımından önemlerini bu yolla belirttiklerini gösteriyor. Gök Türkler'in Hanı Bilge Kağan (M.S. 795 - 805) bize şöyle tanıtılmaktadır.

"Ay Tengride Ulug bolmuş, Alp ulug kutlug Bilge kagan.

Bir Şaman, ruhlara dua ederken, Dede Korkut'taki Aruz Koca'nın epitetine çok benzeyen bir ifade kullanmaktadır:

"Doksan dokuz koyun derisinden bir giyimi çıkmayan seksen koyunun derisinden bir külâhı çıkmayan Şarabaş." (İnan, 1954)

12'inci yüzyılda yazılan, Rabgozi'nin *Kısas-el Enbiya* adlı kitabındaki peygamberlerin isimlerine bağlı epitetler, kesin olarak destan geleneğinin izlerini taşımaktadır. Bu örnek, Türklerin kendi geleneklerini Müslümanlığa uyarlayarak nasıl devam ettirdiğini açıkça belirtmektedir. Kitapta Adem Peygamberi tanıtan epitet şudur:

"Evvel toprakın yaratılgan (yaratılan), Kudret bile yürütülgen, andan son gökge çıkgan, uçmak içre girgen Adem Peygamber". (Rabgozi, 1948)

15'inci yüzyıl şâirlerinden Ali Şir Nevâi kendisini, şöyle uzun bir epitetle tanıtmaktadır:

"Söz söyleme sanatının ustası, söz incileri hazinesinin muhafızı şiir bahçesinin hoş sadalı bülbülü, Nevâi mahlaslı Ali Şir"

İşin dikkate değer yanı şu ki, kahraman adının uzun epitetlerle nitelenmesinin, Batı destan geleneklerinde görünmemesidir. Ama, Doğu Anadolu'da Türklerin Dede Korkut Destanı'nı söylediği 13 - 15'inci asırlar arasında yaratılan bir Yunan destanında görülmektedir. Bu romantik destanın adı *Digenis Akritas*'tır. Destanda kahramanın babası bize şöyle tanıtılıyor:

"Hudut boylarının yiğidi, soylular soylusu, kahramanlar kahramanı, gücünü Tanrı'da alan Basil. (Hull, 1972)[4]

Türklerin kahramanlarını neden böyle epitetlerle tanıttığı, bunun psikolojik ve sosyal nedenleri konusunda çeşitli araştırmalar yapılabilir. bunlar benim çalışmamın kapsamı dışında kalıyor. Ancak, Dede Korkut Kitabı'nın niçin böyle epitetler kullandığı ve bu epitetlerin ne gibi işlevler yüklendiği üzerinde görüşlerimi özetlemek istiyorum:

Dede Korkut Kitabı'ndaki kahramanların başından geçen yiğitlik hikâyelerini ve giriştikleri savaşları anlatan hikâyeler yapı bakımından sağlam bir birlik sergilemektedir.:

1. Hanlar Hanı'nın veya aile üyelerinden biri (karısı, oğlu gibi) veya Oğuz beylerden biri, bir belaya uğrar. Bu felâket Han ailesinin ve Oğuz boyunun bütünlüğünü ve varlığını tehdit eder.

2. Oğuz aristokrasinin ileri gelenleri veya onlardan biri bu krizi ortadan kaldırmak için savaşa girer.

3. Kriz ortadan kaldırılır. Han ailesinin bütünlüğü ile beraber aşiretin birlik ve beraberliği korunur.

Bu yapı içinde dinî bir amaç için kâfirle savaş çok geri plânda kalan bir motiftir. Kavga, asıl toplumun birliğini ve beraberliğini simgeleyen Han ailesinin selâmeti için verilir. Bu hikâye yapısı içinde Oğuz yiğitlerinin fonksiyonu aynıdır ve hepsinin yaptığı iş, genelde birbirine benzer. Han ailesini ve göçebe toplumunu bir felâketten korumak ve onların birliğini sağlamak için döğüşmek. Bu nedenle hikâyede kahramanların adları da, yaptıkları işler de de kolayca karıştırılabilir. Hangi hikâyenin hangi olayları içerdiği ve hangi kahramanla ilintili olduğu akılda kalmayabilir. kahramının adına bağlanan uzun epetetler, anlatıcı için hafızayı yenileyeci, hatırlamayı kolaylaştırıcı bir işlev görürler. 1956 yılında dinlediğim halk hikâyecileri, türküleri bir deftere yazarak önlerine alıyor ve anlatım sırasında onlara bakıyorlardı. Birkaç kısa cümleden oluşan epetitlerin akılda tutulması kolaydır. Topkapı Sarayı Kitaplığı'nda bulunan Yazıcı Ali'nin *Oğuznamesi*'nde sadece kahramanlarının epitetlerinin kaydedilmiş olması başka türlü açıklanamaz. Bunları yazılı olarak elde tutmak, bir bakımdan bütün hikâyelerin listesini elde tutmaya benziyor. Bir çeşit kısa not alma, Bu Oğuzname, destanı anlatan ozan için, küçük bir el kitabıdır. Sözlü geleneğin nasıl korunduğunu belirten önemli bir şey bu. Bu hatırlatma işi, uzun epitetlerin işlevlerinden biridir.

Epitetlerde sık sık söylenen şeyler, Oğuz göçebelerinde nelerin yiğitlik sayıldığı ve hangi değerlerin saygın bulunduğunu da gösteriyor. Epitet, bu değerleri ve kahraman anlayışını tanrılardan, kutsal ruhlardan, peygamberlerden ve şamanlardan alarak kahramanların adına bağlıyor. Bu değerlerin epitetler yolu ile yeniden, yeniden hatırlatılması dinleyenleri ortak değerler etrafında birliğe çağırıyor. Geçmişle o gün arasında bir köprü kurarak kültür kopmalarını önlüyor. Bu süreliliğin insana güvenlik duygusu vermek bakımından önemine "digression"larla (konu dışı söz, arasöz) ilgili çalışmamda da değinmiştim. Bu değerlerin ve kahramanlık öğelerinin Hanların ve beylerin adına bağlanması onları idealleştiyor, yüceltiyor da. Böylece, göçebe toplumunu çekip çeviren aristokrasiye bağlılığı koruyor ve artırıyor. Buradan bakınca destanın tümü, göçebe soyluları olan hanlar, beyler ailesinin, insan ilişkilerinin, hayat biçiminin ve değerlerin idealize edilerek anlatılmasıdır. Bu folklorun dört işlevinden biri olarak ileri sürülen, "*kurulu düzeni korumak*" görüşünü doğrulamaktadır. Kahraman hayatını bu düzenin korunması için büyük bir cömertlikle ortaya koyacaktır ve bu düzenin korunmasına çalışacaktır. destana aşiret aristokrasisinin edebiyat türü denmesinin nedeni budur. Dede Korkut'taki hikâyeler, epitetler ve kahramanlar bu idealin gerçekleşmesi için tam bir uyum içinde görünürler.

Burada küçük ama önemli bir noktayada değinmek istiyorum. Dede Korkut'ta kahramanların epitetleri arasında, düzenin başındaki beylere karşı gelmeyi de kahramanlık sayan birkaç örnek vardır: Kazılık Koca oğlu Yigenek'in epiteti şöyledir:

"Konur atlı Kazan (Bey) a keşiş diyen, kulağı altın küpeli kalın Oğuz beylerini bir bir atından yıkan, Kazılık Koca oğlu Yigenek: (Ergin 1991: 133, Vatikan nushası 66). Eğer, yukarıda belirtildiği gibi Oğuz destanı sosyal düzeni koruyup kollayan bir ideolojinin sergilenmesi ise, Kazan Bey'e bu hakareti ve Oğuz beyleri ile savaşı nasıl açıklayacağız? Öyle sanıyorum ki bu epitet, Oğuz içinde, tıpkı Bamsı Beyrek hikâyesinde gördüğümüz gibi, bir çatışma, bir iç isyan hikâyesini belirtiyor. Ne kadar sağlam bir düzene

ulaşırsa ulaşsın hiç bir toplum iç çatışmalardan kurtulamaz. Onun içinde, bir meslek gurubunun, bir ailenin veya bir obanın çıkarı başkalarınınki ile ters düşebilir. Yigenek'in bu epiteli bize, folklorun, benim beşinci işlev dediğim çatışmaları yansıtan bir işlevi de olduğunu göstermektedir.

Notlar

1. Epitel, bir ismi veya folklor araştırmalarında kahramanın ismini bir sıfatla veya isimle veya bir sıfat cümlesi ile tamamlayan söz ve cümlelere verilen addır... Deli adam deyince; deli, adamın epiteti olarak anlaşıyor, veya kapıyı kırıp zorla içeri giren adam deyince ismin önündeki cümleler ismin epiteti olarak anlaşıyor, veya kapıyı kırıp, zorla içeri giren adam deyin ismin önündeki cümleler ismin epiteli olarak anlaşılıyor. (Türkçe'de epitete karşılık bulamadım.)
2. Bu çalışma Dr. Nebi Özdemir tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ancak, yazar, çalışmasına sonradan öğrendiği bazı bilgileri ve kaynakları eklemiş ve dergimize gönderdiği notta "Türk okuyucusunun daha iyi anlaması için çeviriyi biraz değiştirdiğini" belirtmiştir. Makalenin aslı **Studies in Turkish Folklore, in Honor of Pertev Naili Boratav** ed. by. İlhan Başgöz-Mark Glazer, Indiana Üniversty Turkish Studies No:1 adlı kitapta yayınlanmıştır. s. 25-42 (Derginin notu)
3. Bu oturma düzenini ben Doğu Anadolu'da hikâye anlatılan kahvelerde de gördüm. Oralarda ocağın yakınına en yaşlı ve saygın insanlar oturuyor, kapının yanlarında ise, çocuklara ve tanınmamış yoksullara yer veriliyordu. Bir seferinde ben ocağa uzak bir yere oturmuştum, "olmaz, yakışmaz" denerek, ocağın yakınına götürüldüm.
4. Anadolu'da 10 uncu ve 15 inci yüzyıllar arasında yazılan Yunan destanları ve özellikle âşk hikâyeleri ile Türk destanları ve halk hikâyeleri arasında henüz kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Türk kaynaklarının incelenmesi bu konuya önemli katkılar sağlayacaktır. Elimizde 14 ve 15'inci yüzyıllarda yazılmış beş Yunan aşk hikâyesi vardır: Manzum olan bu hikâyelerin adları şunlardır: Emperos ile Margarina; Floir ile Blaşflör; Kalimak ile Krisorhoe; Belthandros ile Krisantza; Ribitsios ile Rodamne. Bu hikâyelerin sadece adları bile bize, hemen kadın erkek kahramanların adı ile anılan Kerem ile Aslı , Emrah ile Selvi gibi Türk halk hikâyelerini anımsatıyor. Ama benzerlik bununla da kalmıyor, Yunan hikâyelerini anımsatıyor. Ama benzerlik bununla da kalmıyor, yunan hikâyelerindeki Eros'un şerbetini içerek aşık olmak, idael ve romantik aşk anlayışı ve genel olarak maceraların gelişmesi Türk halk hikâyeleri ile sıkı benzerlikler içindedir. İki gelenek arasındaki dil malzemesinin benzeşmesi, Yunan hikâyelerinde yansıyan etnografik malzemenin, Türk hikâyelerine benzemesi ciddi bir karşılıklı alış veriş olduğunu ortaya koymaktadır. Yunancayı iyi bilen eski Yunan destanlarını inceleyecek olan bir Türk araştırmacı bu konuya eğilmelidir.

KAYNAKLAR

BOWRA, C. M. : ***Tradition and Design in Iliad,*** 1930.

COHN, Norman : ***The Gold Khan,*** London. 1946.

ERGİN, Muharrem : ***Dede Korkut Kitabı I - II,*** TTK. Basımevi, Ank. 1991.

FOLEY, John Miles : ***Oral Formulaic Theory and Researche.*** New York, 1985.

GÖKYAY, Orhan Şaik : ***Dedem Korkudun Kitabı,*** İst. 1973.

HATTO, A.T. : "The Birth of Manas." ***Asia Major,*** 14, 1967: 9240.

HULL, Denison B. : ***Digenis Akritas,*** Ohio Univ. Press. 1972.

İNAN, Abdülkadir : ***Tarihte ve Bugün Şamanizm***, Ank. 1954.

NANGY, Gregory : "Formula and Meter." ***Oral Literature and Formula***, (Edt. by Benjamin Stolz (and Richard Shannon) University of Michigan, 1976.

PARRY, Millman : ***L'epithete Traditionelle dans L'Homere,*** Paris, 1928.

RABGHUZİ : ***Kısas-el Enbiya***, (K. Gronbech yayını) Kopenhagen 1948.

WHALLON, William : ***Formula, Character and Context,*** 1969.

ZİRMUNSKİY, V. **"Dede Korkut Kitabına Girmeyen Hikâyeler"** Millî Folklor sayı: 36, s. 77-81.